

TURKSOSBİLDER

Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi

Erwin Panofsky'nin İkonografik ve İkonolojik Eleştirisi Yöntemine Göre 1979-1983 Yılları Arası Bülent Erkmen Kitap Kapağı Tasarımlarının Analizi

 [https://doi.org/
10.55107/turksosbilder.1121639](https://doi.org/10.55107/turksosbilder.1121639)

Özlem KUM

ozlemkum@outlook.de

 [https://orcid.org/ 0000-0002-6567-7974](https://orcid.org/0000-0002-6567-7974)

Öz

Bu makalede Bülent Erkmen'in 1973-1983 yılları arası tasarladığı kitap kapakları Erwin Panofsky'nin "İkonografik ve İkonolojik Sanat Eleştirisi" yöntemi temel alınarak bu eleştirisi yöntemlerinden biri olan İkincil veya uzlaşım sal anlam (İkonografik İnceleme) yöntemi doğrultusunda analiz edilmiştir.

İkonografide bir yapıtın ne anlattığını veya neyi görünür kıldığını bilmek için yapıtın tüm özelliklerini bilmek gerekmektedir. Bülent Erkmen'in farklı yayınevleri için tasarladığı 6 kitap kapağının uzlaşım sal anlamı değerlendirilerek tasarımlardaki hikaye ve simgesel bağlar derlenmiş çalışmanın ana duygusu bu yöntemle açığa çıkartılmaya çalışılmıştır.

Çalışmada betimsel analiz yöntemlerinden literatür tarama, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi ve Erwin Panofsky'nin "İkonografik ve İkonolojik Sanat Eleştirisi" yöntemlerinden biri olan İkincil veya uzlaşım sal anlam (İkonografik İnceleme) yöntemi kullanılmıştır.

Erkmen 10 yıllık dönem içerisinde yaptığı kitap kapağı tasarımlarında yazarların anlatısına bağlı kalarak kitabın ana duygusunu tasarımında yansıtmaya çalışmıştır. Dönemin sosyolojik yapısına uygun özgün çizgisel bir yöntem uygulayan Erkmen, simgesel bağları sanatıyla bir bütünlük teşkil edecek şekilde uygulamıştır. Erkmen diğer yönüyle kitap kapağında içerikteki hikayeden işaretler sunan tasarımlarla dikkat çekmektedir. Yapılan çözümlemede Erkmen'in alegorileri kullanımının rastlantı olmadığı, sanatıyla bir bütünlük sergilediği sonucunu ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: İkonografi, İkonoloji, Kitap Kapağı, Bülent Erkmen

**Erwin Panofsky'nin İkonografik ve İkonolojik Eleştiri Yöntemine Göre 1979-1983 Yılları Arası Bülent
Erkmen Kitap Kapağı Tasarımlarının Analizi**
Özlem KUM

Abstract

In this article, the book covers designed by Bülent Erkmen between 1973-1983 were analyzed based on Erwin Panofsky's "Iconographic and Iconological Art Criticism" method, in line with the Secondary or Conventional Meaning (Iconographic Analysis) method, which is one of these criticism methods.

In iconography, in order to know what a work tells or what it makes visible, it is necessary to know all the features of the work. By evaluating the conventional meaning of 6 book covers designed by Bülent Erkmen for different publishing houses, the stories and symbolic ties in the designs were compiled, and the main feeling of the study was tried to be revealed with this method.

In the study, literature review from descriptive analysis methods, document review from qualitative research methods and Secondary or conventional meaning (Iconographic Analysis), one of Erwin Panofsky's "Iconographic and Iconological Art Criticism" methods, were used.

Erkmen tried to reflect the main feeling of the book in his design by adhering to the narratives of the authors in the book cover designs he made in a 10-year period. Erkmen, who applied a unique linear method in accordance with the sociological structure of the period, applied the symbolic bonds in a way that would form a unity with his art. On the other hand, Erkmen draws attention with the designs on the cover of the book that offer signs from the story in the content. In the analysis, it has been revealed that Erkmen's use of allegories is not a coincidence, and that he exhibits integrity with his art.

Keywords: Iconography, Iconology, Book Cover, Bülent Erkmen

1.Giriş

TDK ikonografiyi 'ikonların açıklanması ve tanıtılması' şeklinde tarif etmiştir (TDK, 2022). Panofsky ise ikonografiyi sanat eserlerinin üslupları karşısında tema veya manaları ile ilgilenen sanat tarihinin bir kolu şeklinde aktarmıştır (Panofsky, 1967/2012). Sanat eleştirisinin hedefi, bediiyatın bazı araçlarıyla eser içindeki gücü serbest bırakıp bu gücün onu deneyimleyen kişiye yönelmesini sağlamaktır (Turan, 2021). İkonografi eseri morfolojik bir yaklaşımla analiz ederken ikonoloji içeriğiyle yorumlanan eser tanımlamasına uymaktadır. (Özgöz, 2020). Erwin Pnofsky'in İkonografik ve İkonolojik Sanat Eleştirisi yöntemi sanatçıların eserlerini incelemek için kullanılan önemli bir yöntemdir. Bu metod Heinrich Wölfflin'in sanat eserinin morfolojik çözümleme fikrine karşı olarak eseri konu, biçim ve içerik bakımından analiz eden günümüz sanat tarihi yöntemine temel olan üçlü tahlil düzeyine göre hazırlanmıştır (Akyürek, 1995; akt. Erol, 2019). Bir eserin algılanabilmesi, estetik yönüyle analiz edilebilmesi için 3 ayrı şekilde anlamlarının saptanması gerekmektedir. Bunlar, Doğal anlam, anlaşmalı anlam ve asıl anlam veya içeriktir.

1. Doğal anlam

a) olgusal anlam

b) ifadesel anlam

2. Anlaşmalı anlam

3. Asıl anlam veya içerik (Cömert, 2010, s.15)

1 - Birincil Veya Doğal Anlam

Birincil veya doğal anlam, olgusal ve ifadesel olarak iki alt sınıfa ayrılır. Bu yöntem, saf şekilleri, yani renkleri, çizgileri ve kimi konfigürasyonları saptamak için kullanılır. Tıpkı, bitki, insan, hayvan, alet ve benzeri şeylerin doğal temsilleri saptanır. Eserde bir hareket veya bir duruş matem havası veya bir huzurlu ortamı gibi nitelikler kavranır. Birincil veya doğal anlamların katkısız dünyasına sanatsal motif dünyası denilebilir. Bu eserlerin tanımlanıp sayılması ve ortaya çıkartılması o eserin ön-ikonolojik tasviri olacaktır (Panofsky, 1967/2012).

2- İkincil Veya Uzlaşımsal Anlam

Bu anlam eserlerin yansıttığı figürlerin gerçek hikaye veya anlamlarının kavranılması ile anlaşılır. Bu yapılırken eserdeki sanatsal motiflerin kompozisyonlarını ana duygu ve kavramlarını birleştirmek gerekir. Böylece, uzlaşımsal anlamın taşıyıcısı motiflere imgeler denilebilir. İmgelerin bileşimine eski sanat kuramcıları invezione yani buluş demişlerdir. Buna hikaye ve simgesel bağ demeye denilmiştir. Benzer hayal, hikayelerin ve simgesel bağın saptanmasıikonograyanın alanını oluşturur (Panofsky, 1967/2012).

3- İçsel Anlam Veya İçerik

İçsel anlam veya içerik bir düşüncenin, bir fikrin, felsefenin, ulusun, dönemin veya bir dinsel öğretinin bilinsizce değerlendirilip, bir eserde somutlaşan temel anlamı açığa çıkaran esas ilkelerle anlaşılır (Panofsky, 1967/2012).

Erwin Panofsky'nin İkonografik ve İkonolojik Eleştiri Yöntemine Göre 1979-1983 Yılları Arası Bülent Erkmen Kitap Kapağı Tasarımlarının Analizi
Özlem KUM

YORUM NESNESİ	YORUM ETKİNLİĞİ
1- Birincil veya doğal konu -(A) olgusal, (B) ifadeyel- sanatsal motifler dünyasını oluşturur.	Ön-ikonografik betimleme (ve yalancı-biçimsel analiz)
2- İkincil veya uzlaşımsal konu imgeler, hikâyeler ve alegoriler dünyasını oluşturur.	Dar anlamda ikonografik analiz
3- İçsel anlam veya içerik 'sembolik' değerler dünyasını oluşturur.	Derin anlamda ikonografik yorum (ikonografik sentez)

Resim 1: Birincil, İkincil ve İçsel Anlam (Panofsky, 1967/2012)

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, Bülent Erkmen'in 1973-1983 yılları arası tasarladığı kitap kapak tasarımlarının Erwin Panofsky'nin ikonografik ve ikonolojik eleştiri yöntemlerinden biri olan İkincil veya uzlaşımsal anlam (İkonografik İnceleme) yöntemi ile analiz edilmesidir.

2.Yöntem

Bu çalışmada, Bülent Erkmen'in 1973-1983 yılları arası tasarladığı kitap kapakları ele alınarak Erwin Panofsky'nin "ikonografik ve ikonolojik eleştiri" yöntemi ile tasarımlar analiz edilmiştir. Kitap kapak tasarımları ikonografik ve ikonolojik eleştiri yöntemlerinden biri olan İkincil veya uzlaşımsal anlam (İkonografik İnceleme) yöntemi doğrultusunda incelenmiştir. Çalışmada betimsel analiz yöntemlerinden literatür tarama, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır.

3. Bulgular

Bu çalışmada, Bülent Erkmen'in 1979-1983 yılları arası tasarladığı 6 adet kitap kapağı tasarımının İkincil veya uzlaşımsal anlam (İkonografik İnceleme) yöntemi ile analizlerine bu bölümde verilmiştir.

Erwin Panofsky'nin İkonografik ve İkonolojik Eleştiri Yöntemine Göre 1979-1983 Yılları Arası Bülent Erkmen Kitap Kapağı Tasarımlarının Analizi
Özlem KUM

1. 1979-1983 Yılları Arası Bülent Erkmen Kitap Kapağı Tasarımları
3.1.1 “Büyük Gözaltı” Kitap Kapağı

Tasarım Yılı: 1979
Tasarımcı: Bülent Erkmen
İşin Türü: Kitap Kapağı
Yayınevi: Hür Yayın
Kategori: Edebiyat
İşin Adı: Büyük Gözaltı
Kitabın Yazarı: Çetin Altan

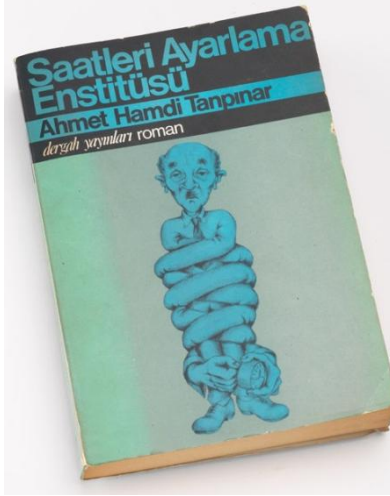
Resim 2: “Büyük Gözaltı” Kitap Kapağı, 1979

1972 yılınca Çetin Altan tarafından kaleme alınan roman 12 Mart 1971'deki askeri muhtıradan sonra çıkan ilk roman özelliği taşımaktadır. 1973'de Orhan Kemal Roman ödülünü alan kitap yazarın 12 Mart döneminde yaşadığı bir gözaltı sürecinden esinlenerek yazılmıştır. Kitap içeriği incelendiğinde neden gözaltına alındığını bilmeyen ve romanda adı verilmeyen bir karakter işlenmiştir. Ana karaktere kimi öldürdüğüne dair sorulan soruya istinaden karakterin işkence odasında kimi öldürdüğünü bulmaya çalışması, bu konu üzerine düşünmeye başlaması ile başlayan süreçte roman içeriğinde haksız gözaltı ve hukuksuz işlemlere atıfta bulunmaktadır. 1979 yılında Hür Yayın tarafından yeniden basılan romanın kapak tasarımı Bülent Erkmen tarafından yapılmıştır.

3.1.1.1 İkincil veya Uzlaşımsal Anlam (İkonografik İnceleme)

Tasarımın uzlaşımsal anlamı incelendiğinde demir parmaklıklar dikkat çekmektedir. Yazarın haksız gözaltı ve hukuksuz işlemlere atıfta bulunduğu romanda kitap kapağı demir parmaklıklar şeklinde tasarlanmış kitabın adı ve yazarın ismi bu parmaklıkların arkasına yerleştirilmiştir. Kitabın adında açık yeşil renk tercih edilmiştir. Yeşilin sakinlik, huzur, güvence, barış, sağlık, büyüme, hayat, iyileşme, para, doğallık (çevrecilik), kibarlık, farkındalık, inanç, denge, eşitlik, refah anlamlarına geliyor oluşunun bu tercihte etkili olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Yazarın adında ise turkuaz renk tercih edilmiştir. Yazarın kendi gözaltı sürecinden esinlenerek romanı yazması renk tercihinde belirleyici olmuştur. Turkuaz Türk Mavisi olarak da bilinen Osmanlı döneminde psikolojik rahatsızlıkları bulunan hastaları sakinleştirici etkisinden faydalanılan bir renk olması sebebiyle muhtemel olarak gözaltındaki yazarın ve karakterin yaşadığı psikolojik baskıyı aktarmak amacıyla kullanılmıştır.

3.1.2. "Saatleri Ayarlama Enstitüsü" Kitap Kapağı

Tasarım Yılı: 1979
Tasarımcı: Bülent Erkmen
İşin Türü: Kitap Kapağı
Yayınevi: Dergah Yayınları
Kategori: Edebiyat
İşin Adı: Saatleri Ayarlama Enstitüsü
Kitabın Yazarı: Ahmet Hamdi Tanpınar

Resim 3: "Saatleri Ayarlama Enstitüsü" Kitap Kapağı, 1979

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur adlı romanından sonra 1961'de yazdığı ikinci romanıdır. Tanpınar'ın yazdığı "Saatleri Ayarlama Enstitüsü" adlı romanı anlamsız şekilde saatlerle ilgilenen absürt bir enstitünün kuruluş ve işleyişinde Hayri İrdal'ın anıları çevresinde gelişen ve doğu batı kültürü arasında bocalayan Türk halkının kültürel bunalımına atıf yapmaktadır.

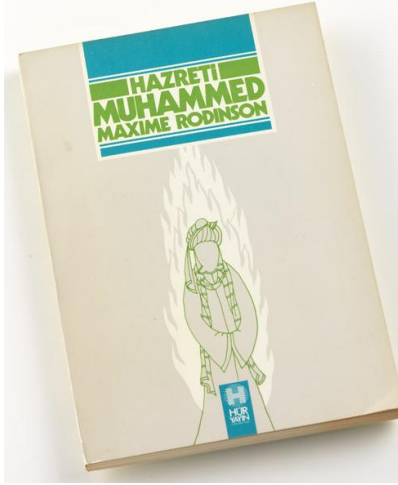
Romanın başkarakteri Hayri İrdal'ın hayatı temel alınarak Türk toplumundaki değişimler yansıtılmıştır. Karakterlerin fazlalığı ile dikkat çeken romandaki karakterler aslında sembol olarak kullanılmıştır. Romanda Tanzimat öncesi dönem, Tanzimat dönemi ve Cumhuriyet Dönemi başı ve devamının eleştirisi yapılmaktadır.

3.1.2.1. İkincil veya Uzlaşımsal Anlam (İkonografik İnceleme)

Bülent Erkmen tarafından Dergah Yayınları için hazırlanan kapak tasarımında absürt enstitünün baş karakteri ve anlatıcısı Hayri İrdal'a yer verilmiştir. İrdal illüstrasyon tekniği ile çizilerek büyük başlı, kel kafalı, göz torbalarıyla resmedilmiştir. Tasarımda kollarını göğsünde bağlayarak bir sarmal halinde bacaklarına kadar inen uzun kollarla çizilen İrdal, diz hizasında elinde bir saati ayarlarken görülmektedir. Kurdukları enstitünün Halit Ayaracı tarafından kapatılma kararı ve İrdal'ın kazada ölümüyle biten romanda karakterlerin sembolize edilerek eleştirildiği bozukluk sarmalının devamı tasarımda vurgulanmıştır. Arka planda açık yeşil, Hayri İrdal çiziminde turkuaz, tipografide siyah, turkuaz ve beyaz renkler tercih edilmiştir. Turkuaz rengin bütünsel tipta sakinleştirici psikolojik etkisi tercihte belirleyici olmuştur.

Erwin Panofsky'nin İkonografik ve İkonolojik Eleştiri Yöntemine Göre 1979-1983 Yılları Arası Bülent Erkmen Kitap Kapağı Tasarımlarının Analizi
Özlem KUM

3.1.3. “Hazreti Muhammed” Kitap Kapağı

Tasarım Yılı: 1980
Tasarımcı: Bülent Erkmen
İşin Türü: Kitap Kapağı
Yayınevi: Hür Yayın
Kategori: Edebiyat
İşin Adı: Hazreti Muhammed
Kitabın Yazarı: Maxime Rodinson

Resim 4: “Hazreti Muhammed” Kitap Kapağı, 1980

Maxime Rodinson tarafından 1961 yılında yazılan kitap Atilla Tokatlı tarafından Türkçe 'ye çevrilmiştir. Kitap, yazarının özelliği bakımından dikkat çekicidir. Yazar ateist olmasına rağmen Hz. Muhammed'i anlayamamanın doğru olmadığını, bir ateistin de dinsel bir görüşü anlamlandırabileceğine ikna olması bakımından diğer kitaplardan ayrılmaktadır. Kitap Hz. Muhammed'in hayatını sosyolojik bir tahlil yaparak aktarmayı amaçlamaktadır.

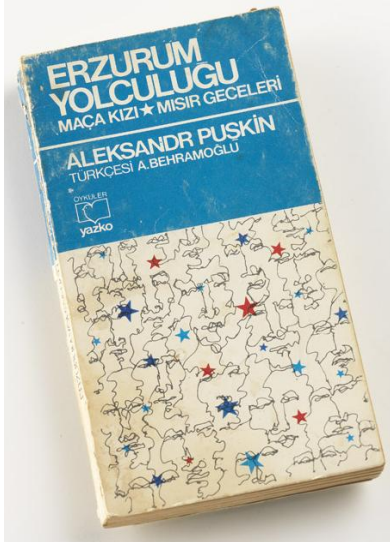
3.1.3.1. İkincil veya Uzlaşımsal Anlam (İkonografik İnceleme)

Kitap Kapağı Bülent Erkmen tarafından 1980 yılında Hür Yayın için tasarlanmıştır. Kapakta Arap yarımadasında yaşayan Arapların klasik giyim tarzını yansıtan bir figür dikkat çekmektedir. Geleneksel Arap kıyafeti Kandura'nın tercih edildiği kapaktaki figürde dikkat çeken unsur figürün yüzünün çizilmemiş oluşudur. Bunun nedeni Hz. Muhammed'in yüzünün hiçbir şekilde resmedilmemiş veya tasvir edilmemiş oluşudur. Ellerin namaz kılındığı sırada Hz. Peygamberin sünneti olarak kabul edilen şekliyle bağlı oluşu kapakta çizilenin Hz. Muhammed olduğu inancını arttırmaktadır. Karakter çiziminin arkasında, yukarıya doğru yükselen alevlerin yasağı, günahı, cezaı temsil eden kırmızı renkte tasvir edilmemesi dikkat çekmektedir. Alevin kullanılış amacı bu açıdan gücü, kudreti sembolize etmektedir. Tipografide kullanılan renk İslamiyet'i temsil eden yeşildir. Yeşil İslamiyet ile özdeşleşmiş bir renk olması sebebiyle tasarımda özellikle tercih edilmiştir. Yayınevinin logosu ve tipografinin arka planında yer alan alanda turkuaz renk kullanılmıştır.

**Erwin Panofsky'nin İkonografik ve İkonolojik Eleştiri Yöntemine Göre 1979-1983 Yılları Arası Bülent
Erkmen Kitap Kapağı Tasarımlarının Analizi**
Özlem KUM

3.1.4. “Erzurum Yolculuğu” Kitap Kapağı

Tasarım Yılı: 1982
Tasarımcı: Bülent Erkmen
İşin Türü: Kitap Kapağı
Yayınevi: Yazko
Kategori: Edebiyat
İşin Adı: Erzurum Yolculuğu
Kitabın Yazarı: Aleksandr Puşkin

Resim 5: “Erzurum Yolculuğu” Kitap Kapağı,1982

1828 yılında Kafkasya’da sürgünde olan arkadaşlarını görmek üzere gelen Puşkin bütün arkadaşlarının Osmanlı üzerine düzenlenen sefere katıldığını öğrenip savaşa tanık olmak için sivil olarak orduya katılmıştır. Puşkin Kafkasya’dan Erzurum’a yaptığı yolculuk boyunca eskizler çizip dönüşünde yayımlamak üzere notlar tutmuştur. Erzurum Seraskeri Salih Paşa, Paşa’nın eşi, Rus orduları kumandanı General Paskeviç, yolda vurulmuş yatan genç Türk askeri, Tellak Hasan kitapta Puşkin’in gözünden anlatılmış övgü ya da yergi konusu olmadan aktarılmıştır.

Kitabın ikinci hikayesi Maça Kızıdır, bu hikayede kumar oynamayı seven Tomski sürekli arkadaşlarıyla bir araya gelerek kumar oynayıp aynı zamanda sabaha kadar diğer kumar oynayanları izlemektedir. Tomski’nin arkadaş grubunun içinde hiç oyun oynamayan bir karakter olan Herman adında bir arkadaşı da vardır.

Hermann kumar masasında servet kazanma hırsıyla yaşlı bir kontesin oyun sırrını öğrenmek üzere harekete geçerek rüyasında gördüğü kağıtlarla kumar oynamaya başlamıştır. Bunun üzerine tüm parasını kumara yatırarak ilk gün üçliden epey para kazanmıştır. İkinci gün yediliden parasını ikiye katlar, üçüncü gün kağıdın maça kız gelmesi sonucu elindeki her şeyi kaybetmiştir. Bu yıkımdan sonra akıl sağlığını kaybeden Herman hastaneye yatırılmıştır.

“Mısır Geceleri” Puşkin külliyyatında düzyazının şiirle iç içe geçtiği tek örnek olarak öne çıkmaktadır. Puşkin’in zamansız vedası nedeniyle tamamlayamadığı bu öykü yazarın ölümünden sonra yayımlanmıştır.

3.1.4.1. İkincil veya Uzlaşımsal Anlam (İkonografik İnceleme)

Üç öykünün yer aldığı kitabın kapak tasarımı 1982 yılında Bülent Erkmen tarafından ‘Yazko’ için hazırlanmıştır.

Erwin Panofsky'nin İkonografik ve İkonolojik Eleştiri Yöntemine Göre 1979-1983 Yılları Arası Bülent Erkmek Kitap Kapağı Tasarımlarının Analizi
Özlem KUM

Kitabın kapak tasarımında mavi, kırmızı renkte yıldızlar kullanılmıştır. Bunun tercih amacı 1982 yılında devam eden soğuk savaş ve Sovyetler Birliği olmalıdır. Sovyetlerin bayrağındaki yıldız, kitabın yazarının etnik kökeniyle özdeşleştirilmiş ve Rus yazarın kitabına etnik bir simge olarak yerleştirilmiştir.

Kapak tasarımındaki diğer dikkat çeken unsur çizgilerdir. Puşkin'in Erzurum yolculuğunda yaptığı eskizlere gönderme yaptığı izlenimi veren çizgiler insan yüzleri olarak tasarlanmıştır. Kadın ve erkek yüzleri kapakta dikkat çekmektedir. Tasarımda mavi, beyaz, kırmızı renkler tercih edilmiştir.

3.1.5. "Çağdaş Avrupa Felsefesi" Kitap Kapağı

Tasarım Yılı: 1982
Tasarımcı: Bülent Erkmek
İşin Türü: Kitap Kapağı
Yayınevi: Yazko
Kategori: Edebiyat
İşin Adı: Çağdaş Avrupa Felsefesi
Kitabın Yazarı: Bochenski

Resim 6: "Çağdaş Avrupa Felsefesi" Kitap Kapağı, 1982

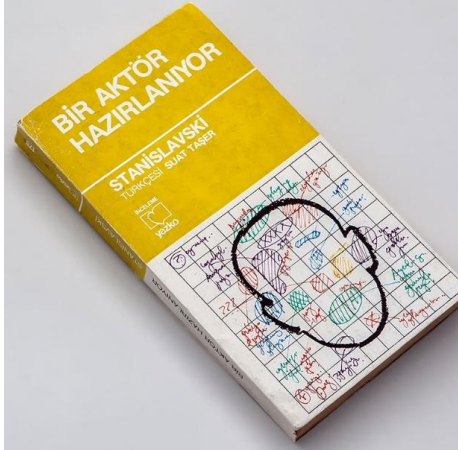
Bochenski tarafından kaleme alınan "Çağdaş Avrupa Felsefesi" adlı kitap 20'inci yüzyılın başından itibaren Avrupa'da ortaya çıkan felsefi akımları genel bir perspektifte sunmayı amaçlamaktadır. Kitap çağımız felsefi düşüncesinin kurucu düşünürleri Russell, Husserl, Heidegger, Sartre, Wittgenstein ve Whitehead gibi filozofların varlık, bilgi ve değer felsefelerini ele almaktadır. Bunun yanı sıra yazar çağdaş felsefenin kökenlerini ve büyük akımlardan diyalektik materyalizm, yeni-Kantçılık, Bergsonculuk ve pragmatizmin tarihsel kırılma noktaları içerisinde yerlerini ve temel savlarını serimlemektedir.

3.1.5.1 İkincil veya Uzlaşım Sal Anlam (İkonografik İnceleme)

Kitap Kapağı tasarımı 1982 yılında Bülent Erkmek tarafından 'Yazko' için yapılmıştır. Bochenski tarafından yazılan kitabın kapağında bir Avrupa haritası resmedilmiştir. Yunanistan'dan başlayıp İspanya, Portekiz yarımadasına kadar uzanan haritada teknik olarak noktacıklar kullanılmıştır. Çağdaş düşüncelerin büyük çoğunluğunun yansıtıldığı kitapta harita ile Avrupa kıtasının çağdaş düşünce akımları yansıtılmaya çalışılmıştır. Kitabın kapağında siyah ve sarı renkler tercih edilmiştir.

Erwin Panofsky'nin İkonografik ve İkonolojik Eleştiri Yöntemine Göre 1979-1983 Yılları Arası Bülent Erkmen Kitap Kapağı Tasarımlarının Analizi
Özlem KUM

3.1.6. “Bir Aktör Hazırlanıyor” Kitap Kapağı

Tasarım Yılı: 1983
Tasarımcı: Bülent Erkmen
İşin Türü: Kitap Kapağı
Yayınevi: Yazko
Kategori: Edebiyat
İşin Adı: Bir Aktör Hazırlanıyor
Kitabın Yazarı: Stanislavski

Resim 7: “Bir Aktör Hazırlanıyor” Kitap Kapağı,1983

20. yüzyılın en büyük tiyatro kuramcılarında olan Konstantin Stanislavski, “Bir Aktör Hazırlanıyor” kitabıyla aktörlük sanatına kendi yaklaşımının ana hatlarını sergilemekte ve ‘Stanislavski Sistemi’ diye bilinen yordamını geliştirmektedir. Stanislavski'nin eseri kuşaklar boyunca oyuncu ve eğitimcilere esin kaynağı olmuştur. Kitapta Stanislavski'nin günümüze kadar oyunculuk derslerinde kullanılmaya devam edilen zamanın testinden geçmiş “sistemi” tanıtılmaktadır. Stanislavski bir oyuncunun rolünü tam anlamıyla keşfetmesi için gerekli olan içsel hazırlıkları anlatmaktadır.

3.1.6.1 İkincil veya Uzlaşımsal Anlam (İkonografik İnceleme)

1983 yılında ‘Yazko’ için Bülent Erkmen'in hazırladığı kapak tasarımında Stanislavski Sistemine gönderme yapılmaktadır. Kapak tasarımında çizimler, yazılar çizgilerle karmaşık ve birçok değişkeni bulunan bir yöntem çağrışımı vardır. Çizimlerin çevresine ise bir insan başı çizgisel formda yerleştirilmiştir. Tasarımda oyunculuğun çok yönlülüğü ve değişkenliği aktarılmaya çalışılmıştır. Oyuncunun rolünü keşfedip uygulaması için hayal dünyasının ve içselleştirmenin gerekliliği kapakta çizgiler ve bulmaca kutucukları şeklinde yansıtılmıştır. Ağızın bulunduğu noktada yuvarlak yeşil çizgi ile insan yüzü tamamlanmaya çalışılmıştır. Tipografinin bulunduğu arka bölümde ise sarı renk tercih edilmiştir.

4. Sonuç

Bu çalışmada Bülent Erkmen'in 1973-1983 yılları arası tasarladığı kitap kapak tasarımlarının Erwin Panofsky'nin ikonografik ve ikonolojik eleştiri yöntemlerinden biri olan İkincil veya uzlaşımsal anlam (İkonografik İnceleme) yöntemi ile analiz edilerek incelenmiştir. “Büyük Gözaltı” adlı kitabın kapağı demir parmaklık şeklinde tasarlanmış tasarımdaki demir parmaklıkların arkasına kitabın ve yazarın adı yerleştirilmiştir. Kitabın psikolojik yönü ve anlatısı tasarımın ana hatlarını belirleyen faktördür. “Saatleri Ayarlama Enstitüsü” kitabının tasarımında absürt bir enstitünün kuruluş hikayesini ve romanın baş karakteri Hayri İrdal resmedilmiştir. İrdal'ın bir karmaşık hayat hikayesi karikatürize edilmiş bir insan çizimiyle aktarılmıştır. Kolları vücuduna dolanmış bir sarmal halindeki karakterle romanın anlatısı okuyucuya kapakta yansıtılmaya çalışılmıştır. “Hazreti Muhammed” kitabının kapağında tasarımcı yazarın anlatısına bağlı kalacak görsel öğeler kullanmıştır. Kullandığı öğeler yazarın perspektifinden Hz. Muhammed'i aktaracak imgelerdir. Bu imgelerden biri geleneksel Arap kıyafeti kanduradır. Kandura giymiş insan figürünün yüzünün çizilmemiş oluşu tasarımda yansıtılan Hz. Peygamber olduğu alegorisini aktarmaktadır. Puşkin'in kitabının tasarımında yazarın yolculuğu sırasında yaptığı eskizlere yer verilmiştir. Eskizler yazarın yolculuk ve sonrasında ortaya çıkan kitapta anlattığı hikayeleri insan yüzleriyle aktarmayı tercih etmiştir. Her insan yüzü bir anlatıya işaret etmektedir. Tasarımcı kullandığı yıldızlarla da Rus yazarın etnik kökenine vurgu yapmaktadır. “Çağdaş Avrupa Felsefesi” kitabının tasarımında noktacıklar halinde Avrupa haritasına yer vererek kıtadaki çağdaş düşüncelerin aktarılmasına vurgu yapılmıştır. Oyunculuk derslerinde kullanılmaya devam eden Stanislavski'nin kitabı için hazırlanan kapakta bulmaca kutucukları ile karmaşa, değişkenlik, içselleştirme ve hayal gücü yansıtılmaya çalışılmıştır. Karakterin ortaya konulması için oyuncunun birbirinden farklı yöntem ve uygulamaları çizgilerle aktarılmıştır. Bülent Erkmen tarafından farklı yayınevleri için tasarlanan 6 kitap kapağı Erwin Panofsky'nin İkonografik ve

**Erwin Panofsky'nin İkonografik ve İkonolojik Eleştiri Yöntemine Göre 1979-1983 Yılları Arası Bülent
Erkmen Kitap Kapağı Tasarımlarının Analizi**
Özlem KUM

İkonolojik eleştiri yönteminden faydalanarak analiz edilmiştir. İkonografide bir yapıtın ne anlattığını veya neyi görünür kıldığını bilmek için yapıtın tüm özelliklerini bilmek gerekmektedir. Çalışmada Erkmen'in bu dönem içinde yaptığı tasarımlarda kitapların içeriği ve anlatısına bağlı kalmayı tercih ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Erkmen yaşadığı döneme ve yazarların anlatılarına uygun karakteristik bir çizgisel bakış açısı ortaya koymuştur. Erkmen'in alegorileri kullanışı yapılan çözümlerde bunların rastlantı olmadığı, sanatıyla bir bütünlük sergilediği sonucunu ortaya koymuştur.

Kaynakça

Akyürek, E. (1995). *Erwin Panofsky ve "İkonografi ve İkonoloji Üzerine"- Bilime Adanmış Bir Yaşam*, İstanbul: Alfa Yayıncılık

Cömert, B. (2010). *Mitoloji ve İkonografi*, Ankara: De Ki Basım Yayım Ltd. Şti.

Erol, Ç. C. (2019). Konografi ve İkonoloji Yöntemine göre Gülsün Karamustafa'nın 'Örtülü Medeniyet' ve Kapıcı Dairesi adlı eserlerinin Analizi. *Journal of Institute of Economic Development and Social Researches*, 4(18), 235

<http://bek.com.tr/>, (14.04.2022).

<https://sozluk.gov.tr/>, (14.04.2022).

Özgöz, Ö. S. (2020). Adem ve Havva Kompozisyonlarında İkonografik ve İkonolojik Çözümler, *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi*, 5(18), 75

Panofsky, E. (2012). *İkonoloji Araştırmaları "Rönesans Sanatında İnsancıl Temalar"*, (Çev: Orhan Düz) İstanbul, Pinhan Yayıncılık, İstanbul.

Turan, C. (2021). İkonografik ve İkonolojik Sanat Eleştirisi Yöntemine Göre Salvador Dali'nin 'Son Akşam Yemeği Ayini' Adlı Eserin Analizi, *Anadolu Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 11(2), 324.

**Erwin Panofsky'nin İkonografik ve İkonolojik Eleştiri Yöntemine Göre 1979-1983 Yılları Arası Bülent
Erkmen Kitap Kapağı Tasarımlarının Analizi**
Özlem KUM

EXTENDED

In this study, the book cover designs designed by Bülent Erkmen between 1973-1983 were analyzed and analyzed with the Secondary or Conventional Meaning (Iconographic Analysis) method, which is one of Erwin Panofsky's iconographic and iconological criticism methods. The cover of the book titled "The Great Detention" is designed in the form of an iron fence, and the names of the book and the author are placed behind the iron bars. The psychological aspect of the book and its narrative are the factors that determine the outline of the design. In the design of the book "The Time Regulation Institute", the story of the establishment of an absurd institute and the protagonist of the novel Hayri İrdal are depicted. A complex life story of İrdal is conveyed by a cartoonish drawing of a human being. The narrative of the novel is tried to be reflected to the reader on the cover, with the character in a spiral with his arms wrapped around his body. On the cover of the book "Hazrat Muhammad", the designer used visual elements that would stick to the author's narrative.

The items he uses are from the author's perspective. They are images that will convey Muhammad. One of these images is the traditional Arabian dress kandura. The fact that the face of the human figure dressed in kandura is not drawn, is reflected in the design of Hz. He conveys the allegory that he is a prophet. In the design of Pushkin's book, sketches made by the author during his journey were included. The sketches preferred to convey the stories told by the author in the book that emerged after the journey and with human faces. Each human face points to a narrative. The designer also emphasizes the ethnic origin of the Russian writer with the stars he uses. In the design of the book "Contemporary European Philosophy", the emphasis was placed on conveying contemporary thoughts on the continent by including a map of Europe in dots. On the cover of Stanislavski's book, which continues to be used in acting classes, puzzle boxes are used to reflect confusion, variability, internalization and imagination. In order to reveal the character, the different methods and practices of the actor are conveyed with lines. 6 book covers designed by Bülent Erkmen for different publishing houses were analyzed by using the Iconographic and Iconological criticism method of Erwin Ponofsky. In iconography, in order to know what a work tells or what it makes visible, it is necessary to know all the features of the work. In the study, it was concluded that Erkmen preferred to stick to the content and narrative of the books in his designs during this period. Erkmen has put forward a characteristic linear point of view in accordance with the period in which he lived and the narratives of the authors. The analysis of Erkmen's use of allegories has revealed that they are not a coincidence, and that they display integrity with his art.